

САҢА ОЛОХ

№ 17 (12047) • Ыам ыйын 8 күнэ, 2026 сыл, бээтинсэ • 12+

Бу
нүөмэргэ

Тэрилтэ түбүгэ

Айылҕаҕа сылдьан, уоту
сэрэхтээхтик туттуобун! /2

Үлэ чулуулар

Үлэни өрө тутпут дьон! /3

Наши герои

15 якутских сталинских
соколов сбили 99 самолетов! /6

Ыам ыйын 9 күнэ Улуу Кыайыы күнэ!

Күндү биир дойдулаахтарбын, ытыктабыллаах тыыл, үлэ бэтэрээннэрин, сэри сылларын оёолорун, Чурапчы көһөрүлүүтүн кыттылаахтарын улуус салалтатын уонна тус бэйэм ааппыттан 1941-1945 с.с. Аҕа дойду Улуу сэриитигэр Кыайыы өрөгөйдөөх күнүнэн итиирик-истинник эбэрдэлибин!

Бу күн киһи-аймах устуоруйатыгар саамай улахан хаан тохтуулаах сэриини өрөгөйдөөхтүк түмүктээбит Ытык күн быһыытынан биһиги дойдубутугар үйэлэргэ бэлиэтэнэ туруо. Биһиэхэ бу – фашизмы, нацизмы утары уоттаах сэриигэ сырдык тыыннара быстыбыт саллааттары кэриэстээһин, кыргыһы хонуутугар дьоруойдуу охсупт уонна тыылга бэйэлэрин умнан туран үлэлээбит дьоммутунан киэн туттуу, кинилэргэ үрдүк махтаныы күнэ. Аныгы кэмгэ фашизм, нацизм көрдүгэннээн сытан күөрэйбит кэмигэр ону суох онгорор туһугар улууспут уола хаан буйуттара байыаннай дьайыыга дойду кэскилин туруулаһан, чиэстээхтик киирсэ сылдьыларын, Сахабыт сириттэн Россия Геройа буолбут буйуттарбыт тугунан кэмнэммэт хорсун быһыыларынан киэн туттабыт, махтанабыт! Биһиги кинилэрдии бииргэбит, тыылтан көмө, өйөбүл убаарабат!

Чурапчыттан сэриигэ 2170 киһи ыгырыллан, 36 саллаат Берлини ылыыга кыттыбыта, 72 эписиэр саллааттары кимэн кии-

рийгэ киллэрбиттэрэ. Фашистары утары сэриигэ эр санааны уонна хорсун быһыыны көрдөрбүт биир дойдулаахтарбыт элбэх бойобуой уордьаннарынан, мэтээллэринэн наҕараадалаабыттар. Оттон 975 дьоммут сэрии толоонуттан дойдуларыгар эргиллибэтэхтэрэ... "Чурапчы алдьархайынан" ааттаммыт Аҕа дойду Улуу сэриитин сылларыгар Чурапчы 41 колхуоһун Саха сирин хотугу үс улуустарыгар, Өлүөнэ эбэ төрдүгэр күүс өттүнэн көһөрүү - биһиги улууспут оспот сырбан бааһа. Кинилэри кэриэстиибит, саныыбыт, сүгүрүйэбит!

Сталинград иһин кырыктаах кыргыһыга холооно суох хорсун быһыытынан Норуот Геройун аатын сүкпүт биир дойдулаахпыт Гавриил Протодьяконов сырдык аатыгар Дьокуускай куоракка Кыайыы пааркатыгар былырыын норуот күүһүнэн онгоһуллубут пааматынньыгы арыыйы ону туоһулуур. Ийэ дойдуга ытык изэстэрин чиэстээхтик толорбут дьоммут килбиэннээх ааттарын үйэтитии, кинилэр бойобуой суолларын сырдатты үүнэр сүһүөх ыччаппытыгар Аҕа дойдуга ытыктабылы, бэриниилээх буолууну ингэриэбэр эрэлбит улахан.

Буйуттар ааттара умнуллубат – үйэлэргэ тыыннаах!

Улуу Кыайыы бырааһынньыгынан, күндү доботтор!

Улуус баһылыга Степан Саргыдаев.

Эбэрдэлэр!

Күндү Аҕа дойду Улуу сэриитин бэтэрээннэрэ! Ытыктабыллаах Саха сирин олохтоохторо!

Ийэ дойдубут туттаах бырааһынньыгынан – Аҕа дойду Улуу сэриитигэр сэбиэскэй норуот Улуу Кыайыытын күнүнэн ис сүрэхтэн эбэрдэлибин!

Кыайыы күнэ киһи-аймах устуоруйатыгар хаһан да буолбатах тынааһыннаах тургутуу сылларыгар Аҕа дойду көмүскэлигэр туруммут элбэх омуктаах норуоппут хорсун быһыытын, модун санаатын кэрэһилиир. Норуоттар биир сомоҕолоро, ньыгыл кэккэлэрэ хайдахтаах да хара күүс кыайбат модун кыахпыт буоларын Аҕа дойду Улуу сэриитэ итэҕэтиилээхтик көрдөрбүтэ. Бүгүн биһиги аҕаларбыт, эһэлэрбит курдук Россия инники кэскилин, саргылаах сарсынньытын туһугар биир ньыгыл кэккэбитин, сомоҕолоһуубутун бөбөргөтөбүт. Сомоҕолоһуубутун бөбөргөтүү – биһиги сорукупт.

Сэбиэскэй саллаат сэрии хонуутугар дьоруойдуу охсуһуута, тыылга хаалбыттар бэйэни харыстаммат күүрээһинэ үлэлэрэ, норуот бүтүүнэ Ийэ дойду көмүскэлигэр, өстөөгү суоһарыыга турунуута аан дойдуну фашизм хара дьайыттан быһаарыта. Биһиги буйуннарбыт улууканнаах охсуһуулар булгуруйбат буулаҕа санаа, Ийэ дойдуга таптал чабылхай туоһутун быһыытынан икки атахтаах устуоруйатыгар үйэлэргэ хаалыаҕа. Улуу Кыайыы биһиэхэ барыбытыгар туохха да тэнгэммэт үйэлээх баайбыт буолар. Биһиги ону харыстаан кэлэр көлүөнэ ыччаппытыгар хаалларар ытык изэспит.

Бүгүн Саха Өрөспүүбүлүкэтигэр ол ыар сыллары туораабыт аҕа көлүөнэҕэ ытыктабыллаах сыһыаны, сылаас болҕомтобутун аныырҕа үгүһү онгоробут. Кыайыы күнүн көрсө өрөспүүбүлүкэҕэ Аҕа дойду Улуу сэриитин бэтэрээннэригэр уонна сэрии оёолоругар болдьобун иннинэ төлөбүрдэр онгоһуллуннар. Өрөспүүбүлүкэбитигэр олорор сэрии сэттэ кыттылааҕар биирдии мөлүйүөн солкуобай кээмэйдээх биир кэмнээх төлөбүрү онгордубут. Саха сиригэр, сэрии оёолорун киллэрэн туран, уопсайа 11 871 бэтэрээн уонна тыыл туруу үлэһитэ олорор.

Саха сириттэн Аҕа дойду Улуу сэриитигэр 62 тыһыынча киһи барбыта, кинилэр Аҕа дойду Улуу сэриитин бары фроннарыгар хорсуннук сэриилэспиттэрэ. Тыылга хаалбыттар килбиэннээх үлэлэринэн Кыайыыны уһансыбыттар. Россия Бэрэсидьиэнэ Владимир Путин ыйаабынан Кыайыыга киллэрбит кылааттарын иһин Дьокуус-

кай уонна Алдан куораттарга "Үлэ албан ааттаах куората" бочуоттаах аат ингэриллитбитэ.

Уонунан тыһыынча Саха сирин олохтооҕо уордьанынан уонна мэтээлинэн наҕараадалаабыта, оттон Сэбиэскэй Сойуус Дьоруойун уонна Россия Федерациятын Дьоруойун үрдүк аата сүүрбэ биэс киһиэхэ ингэриллитбитэ, биэс киһи Албан аат уордьан толору кавалера буолбута.

Дьоруойдарбыт кэриэстэрэ биһиэхэ ытык суолталаах. Кыайыы 80 сылыгар саҕаламмыт "Бастионы памяти" бырайыак чэрчитинэн Волгоград к. Мамаев курганыгар, Новгород, Смоленский уонна Калуга уобаластарыгар кыргыһы хонуутугар охтубут саха буйуннарыгар мемориаллар арыллыбыттар. 2026 сылга бу бырайыак чэрчитинэн мемориаллары Ростов уобалаһыгар, Донецкай Норуодунай Өрөспүүбүлүкэҕэ уонна Беларусь Өрөспүүбүлүкэтигэр арыыахтара.

Бүгүн биһиги Ийэ дойдубут көһүлүгэр уонна тутулуга суох буйутугар куттал бүрүүкээбит кэмигэр Саха сирин уолаттара эмиэ Аҕа дойду көмүскэлигэр турдулар. Анал байыаннай дьайыыга кыргыһы хонуутугар кыайыттар көлүөнэлэрин байыаннай үгэстэрин салҕаан, аҕаларбыт, эһэлэрбит курдук дьоруойдуу охсуһа сылдьаллар. Саха сирин 12 уолугар Россия Дьоруойун үрдүк аата ингэрилиннэ, тыһыынчанан буйуна уордьаннарынан уонна мэтээллэринэн наҕараадалаанна. Саха Өрөспүүбүлүкэтэ бырамыысыланаска мунутуур көрдөрүүлэри ситиһэн, албан ааттаах аармыйабытыгар эмиэ дьоһун тыыл, бөбө тирэх буолла. Бары үлэ кэлэктииптэрэ, волонтердар, аҕа көлүөнэ неонацизмы Кыайыыга дьоһун кылааттарын киллэрэллэр.

Ыам ыйын 9 күнүгэр, Кыайыы күнүгэр, биһиги бары бииргэ сарын-сарынтан өйөһөн, "Өлбөт үйэлээхтэр полкаларын" кэккэтигэр сэлэлээн хаамыахпыт. Аҕа дойду Улуу сэриитэ хас биирдии дьизэ кэргэни таарыбыта, ол иһин бу тэрээһин бэйэтин колонналарыгар Саха сирин бары көлүөнэ олохтоохторун түмэр.

Аҕа дойду көмүскэлигэр тыыннарын толук уурбут буйуннарга – албан аат, кыайыт норуокка – уруй!

Саха Өрөспүүбүлүкэтин
Ил Дархана

Айсен Сергеевич Николаев.

«Билии. Бастакылар» федеральной марафон ЫТЫТЫЛЫННА

Дьокуускайга дойдуга норуоттар сомоһолоһууларын сылларыгар анаммыт «Билии. Бастакылар» федеральной марафон видеосибээс нөнгү аста. Киэнг далааһыннаах сырдатар тэрээһини дойду Бэрэсэдьиэнэ Владимир Путин көбүлээбит «Ыччат уонна оҥо» национальной бырайыак чэрчитинэн «Билии» уопастыба ыттар. Саха сириг ыччатыгар туһаайан судаарыстыбаннай диэйэтэллэр, учуонайдар, дойду дьоруойдара, байыаннай кэрэспэдьиэннэр, олимпийскай чемпионнар уонна култуура маастардара тыл эттилэр. Ил Дархан хардарыта ытыктабыл Арассыыйага куруутун, ордук билигин дойдубут кэскилин туһугар охсуһууну ыттар кэммитигэр, сүрүн сыаннаас буоларын тоһоҕолоон бэлиэтээтэ. «Билии» уопастыбага ыччакка дойду ситиһиилэрин көрөргө кыах биэрэр бырайыактарын иһин махтанна.

Бастың үлэһиттэр “Үлэ киһитэ” бириэмийэни туттулар

Айсен Николаев араас идэлээх үлэһиттэргэ 300 тыһ. солкуобай суумалаах «Үлэ киһитэ» бириэмийэни туттарда. Наһараадалааһыттар ортолоругар — ойуур үлэһиттэрэ, баһаарынайдар, миздиктэр, учууталлар, балыксыттар, туттааччылар, урбаанньыттар, ОДьКХ үлэһиттэрэ, машинистар бааллар. Ил Дархан 2023 сылтан саҕалаан сыл аайы үлэ кэлэктииптэригэр 50 киһи талылларын, улахан дьонун хамыһыһа баһаарынын, бэйэлэрин сыралаах үлэһитинэн биһиги өрөспүүбүлүкэбитин уонна дойдубутун бөбөргөтөр дьиннээх үлэһит дьон наһараадалааналларын бэлиэтээтэ. Быйыл Саха сириг 15 улуһуттан уонна Дьокуускай куораттан лауреат буоллулар. Кинилэр ортолоругар «эр киһи» уонна «дьахтар» идэтэ диэн өйдөбүллэри уларытар дьон бааллар.

Оҥоһуу өй Сэбиэтин мунһаҕа буолла

Айсен Николаев Оҥоһуу өй Сэбиэтин иккис мунһаҕын ытта. Технология түргэнник сайдар кэмигэр Оҥоһуу өй көннөрү сонун сүүрэн эрэ буолбакка, экзистенциализм, социальнай эйгэни уонна судаарыстыбаннай салалыыны сайыннарар сүрүн инструмента буоларын бэлиэтээтэ. Оҥоһуу өйү араас эйгэҕэ киллэриигэ национальнай былааны дойду Бырабыыталыстыбата бэс ыйын 1 күнүгэр диэри бигэргэтиэхтээх. Өрөспүүбүлүкэҕэ Оҥоһуу өй сайдытын стратегиятын оҥоруу, дааннайдары таҕастыыр киингэ Оҥоһуу өй кластерин тэрийии, Сбер «21 Оскуолатыгар» Оҥоһуу өй фабрикаларын үлэлэтии, каадырдары бэлэмнээһин сорултар тураллар. Ил Дархан стратегия Оҥоһуу өйү киллэриигэ бастакы учурааттаах хайыскалары быһааран уонна саамай улахан көдүүһү аҕалар сүрүн салааларын арийан көрдөрүөхтээгин туһунан бэлиэтээтэ. Стратегия бырайыагын уонна Оҥоһуу өй кластерин тэрийии бырайыагын бигэргэтэргэ анаан, ситэрэн биэрэргэ соруудахтаата.

Сэрии бэтэрээннэрэ 1 мөл. солкуобай төлөбүрү туттулар

Кыайыы күнүн көрсө Аҕа дойду Улуу сэриитин бэтэрээннэрэ Ил Дархан Айсен Николаев ыйааһынан 1 мөл. солк. төлөбүрү туттулар.

«Манньык быһаарыыны ылынан, саамай ыар тургутууну ааспыт, дойдубут көңүлүн турууласпыт, кэлэр кэскилбитин бэлэктээбит кыайыылаахтар көлүөнэлэригэр дириг ытыктабыллытын, ис сүрэхпититтэн махталбытын тиэрдэбит. Биһиги бэтэрээннэрбит аттыларыгар куруук баар буолуохтаахпыт, кинилэргэ болҕомтобутун, ахсаабат кыһамньыбытын, махталбытын тылынан эрэ буолбакка, чопчу дьайыһынан көрдөрөр эбээһинэстээхпит», — диэтэ Ил Дархан.

СӨ Ил Дарханын уонна
Бырабыыталыстыбатын пресс-сулууспата.

Айылҕаҕа сылдьан, уоту сэрэхтээхтик туттуобун!

Тэрилтэ түбүгэ. Бу кэмнэртэн ойуурга баһаар тахсар куттала улаатар

Марфа ПЕТРОВА

Билигин халлаан сылыйан, хаар уулан, от-мас тиллэр кэмэ. Онон дьон-сэргэ айылҕаҕа сынньанара үксээтэ. Итинтэн сизтэрэн, тыа баһаарын кутталлаах сезона саҕаланар. Баһаартан сэрэхтээх буолууга, айылҕаны харыстааһынга туох үлэ-хамнас ытылларын туһунан Чурапчытаагы лесничество салайааччытын Елена Аммосованы көрсөн ситиһии ыйыталастыбыт.

Ооо Сайынны ойуур баһаарыттан сэрэтии үлэлэрэ саҕаланна. Маай быраһынньыктарыгар оҕолор, дьиз кэргэнинэн бүтүүн сынньанары, булчуттар кустаары, тыаҕа тахсалара үксээтэ. Биһиги тэрилтэбит биир сүрүн үлэтэ — улууспут иһигэр тахсар ойуур баһаарын умуруорууга сөптөөх үлэ ытылларыгар анаан былаан оҥоһуллан, улуус дьаһалтатыгар бигэргэммитэ. Салгыы СӨ Экология министриэтибэтигэр тийсэн, федеральной бэрэбиэркэни ааһан, өрөспүүбүлүкэҕэ көңүлү ылбыппыт. Онон баһаар тахсар кутталлаах сезонугар бэлэммит.

2024 сылы этэнгэ туораабыппыт. Оттон ааспыт сылга икки ойуур баһаара бэлиэтэммитэ — 31 га иэннээх сир умайбытыттан, 10 га ойуур, 21 оттуур ходоһа уокка былдьаммыта. Хадаарга Кураданьы диэн сиргэ тахсыбыт баһаары «Якутлесресурс» тэрилтэ Чурапчытаагы филиалын үлэһиттэрэ умуруорбуттара. Ол уот туруута киһи сыһа туттууттан тахсыбыта. Оттон биир баһаар тиэхиньи-

ка кыайан тийбэт сиригэр — Мындаҕаайыга өрүс нөнгүө сисүрдүгэр этинтэн сылтаан тахсыбыта. Ол авиационнай зона көрүүтүгэр баар буолан, Тааттатаагы авиация уонна Дьоккуускайтан, Амматтан анал үлэһиттэр кэлэн түргэнник умуруорбуттара. Биһиги авиационнай сулууспабытын Тааттатаагы авиация анал маршрутунаан сылдьан көрөр-истэр.

Быйыл кураан сайын буолара сабаҕаланар. Онон баһаар тахсар куттала улааппыт кэмигэр уоту сэрэхтээхтик туттан, оллоону сөптөөхтүк оҥостон, баһаары утары балаһаны хаһан, кутааны оттунуохтаахтар. Итиннээх «Якутлесресурс» тэрилтэ сыл аайы айылҕаҕа сынньанарга, кутаа уоту отторго анал былаһааккалары оҥорор. Бастакы сылларга бүддьүөт кырыымчык буолан, судургу ғына оҥоһуллубуттара — сиргэ оллоон отторго анаан сир хаһыллыбыта, уонна ол тула күрдьэбинэн балаһа хаһыллыбыта, бөбү кутар умуһах оҥоһуллубута. Оттон былырынныгыттан эбии олорор сир, остуол оҥоһуллар буолбута. Бу сирдэр уһуннарын, кэтиттэрин бэлиэтээн, сынньанааччыларга, туристарга листовкалары оҥорон түгэтэбит. Ону сэргэ испииһэги сайтпытыгар уонна «Чурапчинское лесничество» диэн вк-страницабытыгар киирэн көрөүххүтүн сөп. Чурапчы нэһилиэгэр 10-ча былаһаакка баар. Онон олохтоохтору анал сирдэргэ сынньаналларыгар ыңырабыт.

Дьон-сэргэ ойуурга уот турбутун көрдөхтөрүнэ, тутта манньык нүөмэрдэргэ: ЕДДС 41-660 эбэтэр Лесничества 41-594, эбэтэр ойуур харыстабылын быһа линийэтигэр 8-800-100-

94-00 эрийиэхтэрин наада. Сайын диспетчер үлэлиир. Ону таһынан Ойуур хаһаайыстыбатын үлэһиттэригэр тутта тахсыахтарын, суһал нүөмэрдэргэ да тиэрдиллэр сөп. Эрийэн баран, чопчу сирин ыйаллара тоҕоостоох.

Ону таһынан биир улахан үлэбитинэн рейдэ дьаһалын ытыгы буолар. ИДьМ, Надзор отделын, Экология иниспексийэтин кытта сэрэтии үлэтин ытыгыт. Сыл аайы сайын устата айылҕаҕа сынньанааччыларга, отчуттарга бэрэбиэркэ ытыгыт, ону сэргэ тыаны кэрдийи быраабылатын көрөбүт. Уопсайынан, биһиги тэрилтэ ойууру көрөбүт-истэбит, харыстыыбыт. «Рослесащита» тэрилтэттэн солко өрөөччүнү үөртэ кэлээччилэр, ону кытта сылдьан бэлиэтэһэбит. Ол түмүгүнэн Дьоккуускайтан кэлэн эмиһиллэр. Бу үөн айылҕаҕа син-биир баар — күн-дьыл, айылҕа туругуттан элбиир, аҕыйыр. Кэнники сылларга бэлиэтэммит диэххэ сөп. 2000 сылларга оту-маһы күүскэ сизбитэ.

Чурапчытаагы лесничества 21 үлэһит баар. Ол иһигэр 15 иниспектэр үлэлиир. Иниспектэрдэр Арыылаахха, Сыланна, Алаҕарга, Болугурга, Хоптоҕоҕо уонна Чурапчыга бааллар.

Ойуур — биһиги уопсай баай-быт-дуолбут, бу баайбытын хас биирдиит харыстыахтаах. Билигин өртөөһүн сокуонунан буоллан турар. Күммүт-дьылбыт туругунан, сииги куурдар тыаллаах, сэттэнэхпит да элбэх. Онон уотунан сыһа-халты туттуу сэрэхтээх. Быйылгы сааһан сайыммыт этэнгэ аастар диэн эрэнэбит.

Сэргэх дьаһал. Чурапчыга Кыайыы күнүгэр аналлаах быыстапка аһылынна

Наталья СИБИРЯКОВА

Улуу Кыайыы күнүн көрсө, Чурапчытаагы Бойобуой Албан аат түмэлигэр «Победный май» быыстапка аһылыта буолла.

Быйылгы быыстапка Аҕа дойду Улуу сэриитин кыттыылаахтарыгар, биир дойдулаахтарбытыгар — Албан аат 3-с, Аҕа дойду улуу сэриитин 1-кы истиэпэннээх уордьаннарын, «Бойобуой үтүөлэрин иһин», «Кенигсберы ылыы иһин», «Германияны кыайыы иһин» бойобуой мэтээллэр кавалердара Иван Михайлович Павлов төрөөбүтэ 105; лейтенант, снайпер, 69-с туспа разведкалыыр рота хамандыыра, «Кыһыл Знамя» уордьан, «Хорсунун иһин» мэтээл кавалердара Егор Дмитриевич Догордунов 110; гвардия сержана, снайпер, икки «Кыһыл Сулус», Аҕа дойду сэриитин 2-с истиэпэннээх уордьаннарын, «Хорсунун иһин», «Германияны кыайыы иһин» мэтээллэр кавалердара Георгий Константинович Федоров 110 сылларыгар ананна.

Манна сэрии кыттыылаахтарын туһунан хомуллан илиинэн оҥоһуллубут альбомнар, Чурапчыбыт оҕолоро көрдүүр-чинчийэр этэрээккэ сылдьан булбут сэрии саҕанаагы экспонаттара, нэһиликтэр истиэнэлэрэ уо.д.а. турдулар. Маны тэнэ аныгылыы интерактивной экранынан эмиэ видеонан, хаартысканан көрдөрөн кэпсизэхтэрэ.

Быыстапка аһылытыгар улуус баһылыгын солбуйааччы

Мария Кронникова, А.А.Саввин аатынан Чурапчытаагы история уонна этнография түмэлин дириэктэрэ Афанасий Захаров тыл эттилэр, быыстапканы үгүс киһи, чуолаан оҕо, эдэр ыччат, көхтөөхтүк кэлэн көрөллөрүгэр-истэллэригэр баҕа санааларын тиэртилэр.

Мань тэнэ Бойобуой Албан аат түмэлигэр анал байыаннай дьайыыга, эдэр байыастар сырдык ааттарын үйэтитэргэ туһуламмыт анал хос эмиэ үлэлиир.

Быыстапка ыам ыйын 9 күнүн киһэттигэр диэри туруоҕа. Онон улууспут олохтоохторо бука бары кэлэн көрүн, сэргээн, оҕолоргутугар, сиэннэргитигэр албан ааттаах биир дойдулаахтарбыт туһунан сырдаттын диэн ыңырабыт.

Үлэни өрө туппут дьон

Үлэ чулуулар. Эйэ, үлэ уонна саас бырааһынныгыгын көрсө өрөспүүбүлүкэ бастыг 50 үлэһит дьонугар «Үлэ киһитэ» бириэмийэни туттардылар уонна 10 үлэ династиятын дьизэ кэргэнин «Үлэ Албан аата» Бочуот кинигэтигэр киллэрдилэр

«Үлэ киһитэ» бириэмийэ-55 быйыл сүүһүнэн сайаап-ка киирбиттэн, Чурапчы улууттан дьинг чакчы үлэни өрө туппут – 44-с сылын доруобуйа харыстабылыгар үлэли сүлдьар Любовь Михайловна Григорьева уонна 38-с сылын бэтэринээрйэ сулууспатыгар үлэлиир Валентин Дмитриевич Захаров туттар. Оттон үлэ династиятын Бочуот кинигэтигэр Кытаанахтан Пономаревтар дьизэ кэргэн киирдилэр. Пономаревтар – 350 сыл устата уруулу эрийбит, тимир көлөнү аргыс онгостубут, туруу-үлэһит дьон буолаллар. Биир дойдутаахтарбытын үрдүк ситиһилэринэн эсэрдэлиибит!

Любовь Михайловна Григорьева

Любовь Михайловна 1973 сыллаахха кэтэхтэн 10-с кылааһы бүтэрэн баран, аҕыйах баала хапсыбакка, үөрэхтэн мэллйибитэ. Онон Дирин балыыһатыгар эргиллэн кэлэн, икки сыл үлэлээбитэ. Оттон нөнгү сылыгар хаттаан туттарсан, үөрэххэ киирэн, 1981 сыллаахха СГУ медико-лечебнэй факультетын бүтэрэн, педиатр идэтин баһылаан, Чурапчыга оҥо бырааһынан ананан кэлбитэ. Онуоха оччотооҕу салалта, кини доруобуйатын уопсай туругун көрөн баран, лаборатория үлэһитинэн аныыллар. Ол кэмтэн ыла, 44 сыл ааста. Любовь Григорьева 1982 сылтан ыла, Чурапчытаағы киин балыыһаҕа, салгыы 1996 сылтан клиникo-диагностическай лаборатория сэбиэдиссэинэн үтүө суобастаахтык үлэли-хамсы сүлдьар.

Любовь Михайловна, олус түбүктээх, сүрүн үлэтин таһынан, аны киэн билиилээх кыраайы үөрэтээччи. Кини илиитин иһинэн 20-чэ улахан хабааннаах үлэлэр суруллан, улууспут устуоруйатын байытан, билигин ыччаттарга, дьонно-сэргэҕэ үгүс билиини сажаллар.

Кини – РФ уонна СӨ доруобуйа харыстабылын туйгуна, «Гражданская килбиэн» бэлиэ хаһаайына, СӨ доруобуйатын харыстабылын үтүөлээх үлэһитэ. 2000 сыллаахха Чурапчы киин балыыһатын иһинэн тэриллит мусуойу төрүттээччи А.И. Пермяков өлбүтүн кэнниттэн Любовь Григорьева, 2007 сыллаахха, уопастыбаннай саҥалааһын быһыытынан, мусуой сэбиэдиссэинэн аманмыта. Эрдэтээби мусуой балыыһа эргэ дьизитигэр икки хоһунан турбут эбит буоллаҕына, 2008 сыллаахха саҥалы тэриллilлээх мусуой балыыһа хонтуоратын аактабай саалатыгар аһыллыбыта. П.Н. Сокольников

ков төрөөбүтэ 150, балыыһа тэриллитэ 115, Улуу Кыайыы 60, 65 сылларыгар анаан архыып матырыйаалларыгар олобуран суруллубут дьонун кинигэлэр тахсыталаабыттар, итини таһынан медиктэр тустарынан документальной киинэлэр үһүллубуттара.

Любовь Михайловна туһааннаах сүбэтинэн хирургия уонна акушерскай-гинекологическай сулууспалар, итиллэри сэргэ Дирин, Одьулуун учаастактаағы балыыһаларын туһунан кинигэлэр суруллан бэчээттэммиттэрэ. Мусуой матырыйаалларыгар олобуран, Төлөй, Бахсы, Одьулуун балыыһаларыгар олохторун бүтүннүү дьон-сэргэ туһугар анаабыт быраастар ааттара интэриллибиттэрэ. Упхарчы тийбэккэ, 2020с. сабыл-ла сүлдьыбыт мусуой хоһун, Любовь Михайловна билигин балыыһа саҥалыы тутулан киирбит куорпуһугар уларыта тутан, сонун хайысханан элбэх матырыйаалы түмэн оноро, айа-тута сүлдьар.

Сэмэн Жендринскэй.

Валентин Дмитриевич Захаров

Валентин Дмитриевич 1988 с. Дьокуускайдаағы тыа хаһаайыстыбатын техникумугар бэтэринээр идэтин үөрэнэн бүтэрээт, дойдутугар «Мугудай» сопхуоска үлэли киирбитэ. Оччолорго сопхуос 2000 ынах сүөһүлээҕэ, 1000-тан тахса сылгылааҕа. Олору көрүү, араас ыарыылартан сэргэти, профилактикалааһын, эмтэһин-томтооһун Валентин Дмитриевич эпипэтинэнигэр сүктэриллитэ, ону тэнэ кэтэх хаһаайыстыбалаах дьон сүөһүлэрэ, сылгылар, дьиз кыыллара эһээҕирдэбинэ, эмиэ кинитэ суох табыллыбаттара. Онон эдэр үлэһит күүрээһинээх үлэ үөһүгэр «төбөтүн оройунан түспүтэ». Үлэтигэр кыһамнылаах, бэриниилээх үлэһит сыыйа уопутуран, идэтин толору баһылаан, үлэ улахан оскуолатын ааспыта, бэтэринээр быһыытынан киэн билиилээх, үчүгэй үлэһит быһыытынан биир дойдутаахтарын ытыктабылын ылбыта.

Валентин Дмитриевич 1992 сыллаахха, сопхуостар ыһыллыбыттарын да кэнниттэн, атын үлэҕэ көспөккө, Чурапчытаағы бэтэринээрйэ сулууспатын иһинэн идэтинэн үлэтин салҕаабыта. Кинини, үлэлээбитин тухары, исписэлиис быһыытынан дирин билиилээгин, сатабыллааҕын, быһаарылааҕын иһин, бииргэ үлэлиир кэллиэ-гэлэрэ, бииргэ алтыспыт дьон сыаналыыллар. Ким эмэ кыһалбаланан тийдэбинэ, быһа гыммакка, сонно тутта көмөҕө

Любовь Григорьева.

Валентин Захаров.

барар судургу майгылааҕын иһин дьон олус сөбүлүүр. Түргэн-тарҕан тутунуулааҕын, үлэтин барытын кэмигэр уонна орун-оннугар толорорун бииргэ үлэлиир кэллиэ-гэлэрэ астынан бэлиэтииллэр. Ону тэнэ өр сыллаах үлэтин уопутугар олобуран, дьаныһан туран элбэҕи билэн-көрөн, ааҕан, дьиз кыылларыгар уустук эпэрээссийэлэри ситиһиilлээхтик онорон, үгүс дьон махталын ылар. Валентин Дмитриевич кэлинги сылларга тус билиитин-көрүүтүн, үлэҕэ уопутун бииргэ үлэлиир кэллиэ-гэлэригэр, эдэр исписэлиистэргэ, практикалана кэлбит устудьоннарга тарҕатар, наастаабыннык быһыытынан үгүс сүбэни-аманы биэрэр, үлэ үөрүйэхтэригэр үөрэтэр. Киниэхэ үһүйүллубут ыччаттар билигин өрөспүүбүлүкэбит араас улуустарыгар, нэһилиэктэригэр бэтэринээр идэтин баһылаан, ситиһиilлээхтик үлэли-хамсы сүлдьаллар. Валентин Дмитриевич билинги сайдыылаах олох тэтиминэн, аныгы технология балысханлык сайда турар кэмигэр күннэтэ билиитин-көрүүтүн ханатан, үлэҕэ-хамнаска саҥа ньымалары баһылаан, сөбүлүүр идэтигэр 38 сыл тухары үтүө суобастаахтык, ситиһиilлээхтик үлэлээн-хамсаан кэллэ.

Кини үлэлиир Мугудайдаағы бэтэринээрйэ учаастага улууска мэлдьи инники күөҥнэ сүлдьар бастыг үлэ-лээгинэн биллэр. Сыл ахсын судаарыстыбаннай соруудахтары, былааннары толорууга, эмтэһин-профилактикалааһын, сыстыганнаах ыарыылары сэргэти үлэлэригэр үрдүк көрдөрүүлэри ситиһиллэр. Кини үлэтинэн эрэ мунурдаммакка, нэһилиэгэр ытыыллар

Парасковья, Николай Пономаревтар.

араас култуурунай-спортивной тэрээһиннэргэ биир көхтөөх, бастыг уопастыбаннык буолар. Валентин Дмитриевич – 5 оҥо амарах аҕата, тапталлаах кэргэн, эйэҕэс эһэ, иллээх дьиз кэргэн аҕа баһылыга.

Анна Захарова.

Пономаревтар дьиз кэргэн

Нэһилиэкпитигэр биллэриллибит Үлэ сылыгар биир дойдутаахтарбыт, бииргэ төрөөбүт Пономаревтар Бочуот кинигэтигэр киллэриллибиттэрэ биир улахан, дьонун түгэн буолла. Чакчы да Кытаанах нэһилиэтин Бочуоттаах олохтооҕо, Герой Ийэ Парасковья Алексеевна кэргэниниин Николай Васильевичтыын 14 оҥону төрөппүттэриттэн 9 уоллара уонна 1 кыыстара тимир көлөнү доҕор онгостон, үлэлээн-хамсаан кэлбиттэрин чизэтиир дьоро түгэн ийэлээх аҕаларын үбүлүөйдээх сылларыгар түбэспитэ үөрүүнү өрө күүркэттэ.

Улахан тимир көлө удьуорун төрүттээччинэн Пономаревтар улахан убайдара Николай Николаевич Пономарев буолар. Билигин кини Дьокуускайга олорон, суоппардаабыта

53 сыл буолла. Үлэтин Чурапчы улуутугар тыа хаһаайыстыбатын тизхиникэтигэр суоппарынан саҥалаабыт. 1994 сыллаахха Дьокуускайга көһөн, ИДМ автобазатыгар үлэлээбитэ. Оттон төрөөбүт дойдутугар төһөнөн, урбаанныт быһыытынан үлэтин салҕаабыта. Бастаан, легковой массыналартан саҥалаан, «Урал» уонна «КамАЗ» массыналарга тийэ уруулга олорбута. 2019 сылтан эдэр суоппардарга улууска тутаах наастаабыннык буолар. Кини этэринэн, боростуой суоппардар наҕараадаҕа тиксикэбт түгэһнэрэ элбэх, онон кинилэри уопастыбаннай тэрилтэттэн туруорсар. Кини – Саха Өрөспүүбүлүкэтин «Уһун айан суоппардарын сойууһун» чилиэнэ уонна бэтэринээр Сэбиэтэрин бэрэссэдээтэлэ. Өрөспүүбүлүкэтээҕи ыһахтары тэрийи-гэ көхтөөхтүк кыттар. Суоппар династияны салҕааччыларынан буолаллар: 9 бииргэ төрөөбүт уолаттар, биир кыыс, 4 сиэн, икки күтүөт. Бу улахан дьиз кэргэн, барыта холбоон, 350 сыл уруулу эрийбит тизхиникэ династията буолар.

Быйыл Пономаревтар ийэлээх аҕалара төрөөбүттэрэ 95 уонна 100 сылларын көрсө, үлэһит династиятыгар кириилэрэ – улахан ситиһи, история-ҕа киирэр умнуллубат түгэн.

Лена Пономарева.

Улуу Кыайыы күнүнэн!

Улуу Кыайыы 81 сылын көрсө. Ыам ыйын 9 күнэ – дойдубут хас биир олохтообор Улуу бырааһыннык күнэ буолар

Элбэх омуктаах норуоппут модун күүһүнэн, бигэ санаатынан Аҕа дойдуну көмүскээн, Улуу Кыайыыны ситиспитэ. Чурапчы оройуонуттан Аҕа дойдуну көмүскүү, барыта 2170 киһи ыңгырыллыбыта. Кинилэртэн 281 киһи үлэ фронугар сылдыбыта. 67 эпписиэр баара. 975

хорсун буйун дойдубуту эргиллэн кэлбэтэхтэрэ.

Бу Улуу күнү бэлиэтээн хас сыл ахсын Ытык бэтэрээннэрбит тахсан Кыайыы параадыгар Улуу кыайыыны уһансыбыт, сырдык тыыннарын толук уурбут хорсун буйуннарбытын кэриэстээн, Албан ааттары-

гар сүгүрүйэн сэлэли хаамаллара. Билигин, хомойуох иһин, Аҕа дойдубутун көмүскэбит бэтэрээннэрбит, дьыл-хонук ааһан, биһиги кэккэбитигэр суохтар. Бүгүҥҥү хаһыаппыт балаһатыгар араас сылларга бытыллыбыт Кыайыы параадын түгэннэриттэн таһаарабыт.

2018 сыллаах Кыайыы параада.

Сэрии бэтэрээнэ Адамов Константин Николаевичтыын. 2015 сыл.

Буйун учуутал Иван Михайлович Павлов. 2015 сыл.

2017 сыл параадыгар «Өлбөт үйэлээх» полк.

Иван Михайлович Павлов, Константин Николаевич Адамов, Николай Николаевич Филиппов, Гермоген Маркович Сибирияков. 2013 сыл.

Чичигинаров Спартак Николаевич, Смирников Исаак Васильевич, Диодоров Василий Павлович. 2016 сыл.

Кыайыы күнүн бэлиэтээһин. 2022 сыл.

15 якутских сталинских соколов сбили 99 самолетов

Наши герои. Якутская авиация приняла активное участие во многих сражениях ВОВ. Среди ее героических пилотов была два чурапчинца

Всю историю человечества сопровождали большие и малые сражения и войны. Считается, что за последние 5 600 лет человечество пережило около 15 500 войн, в которых погибло более 3,5 миллиардов человек.

От эпохи к эпохе, от сражения к сражению совершенствовалось оружие уничтожения противника – от лука со стрелой к атомной бомбе. Сегодня политики говорят о климатическом и иных видах оружия, способных вызвать землетрясение, извержение вулканов, цунами, наводнения и иные стихийные бедствия. Наиболее кровавым оказался 20-й век. Проходящую сегодня на специальную военную операцию можно назвать битвой дронов. Первая мировая была войной орудий и пулеметов, а Вторая мировая война была войной танков и авиации.

По данным архива Министерства обороны РФ, опубликованным в Интернете, во время Второй мировой войны авиация воюющих стран потеряла:

- ВВС Германии – 85650 самолетов;
- ВВС Японии – 49485 самолетов;
- ВВС СССР – 47844 самолетов;
- ВВС США – 41575 самолетов;
- ВВС Британии – 15175 самолетов.

Количество потерянных самолетов гораздо меньше, чем количество, убитых пилотов, так как количество членов экипажа одного бомбардировщика достигало до 10 человек, в зависимости от типа самолетов.

Согласно комментарию Министерства обороны РФ, СССР использовал авиацию втрое интенсивнее, чем Германия за годы войны на Восточном фронте против СССР. Во все годы войны немецкая авиация совершила 1373952 боевых вылета, а авиация СССР 3808136 вылетов. Один этот факт разбивает миф о том, что советские летчики летали и воевали хуже, чем противник. Это вызывает справедливое чувство возмущения, ибо военная авиация – это элита армии. Военный летчик – это уникальный боец, на подготовку которого страна тратит гораздо больше чем на строительство самолета.

Советские летчики, которых народ с любовью называл «сталинскими соколами», совершили в годы войны большое количество таранов, уничтожая асов Люфтваффе ценой своей жизни. За все время Великой Отечественной войны отмечено 595 случаев тарана, из них 506 по наземным целям, 16 морских таранов.

Известны случаи, когда летчики оставались в живых. Четыре раза таранил самолеты противника летчик Борис Ковзан, шесть раз совершил таран и остался жив летчик И.Е. Федоров. Воздушный таран совершали также летчики других стран: немцы, англичане, японцы и т.д. Однако львиная доля таранов совершена сталинскими соколами.

Среди асов Люфтваффе по данным военной статистики 15 летчиков одержали 3172 победы, т.е. сбили около 80 авиационных полков. Наиболее знаменитыми из них являются Эрих Хартман – 352 победы на Мессершмитте Me-109;

Вот с какими умелыми, сильными, мужественными врагами сражались наши деды и прадеды, одержавшие великую Победу. Как в народе говорится, чем сильнее побежденный враг, тем слаще вкус Победы. Не вдаваясь в анализы причин, столь многих побед асов Люфтваффе, подчеркнем лишь основные. Самолеты Люфтваффе были технически совершеннее, пилотов готовили основательно и долго. О жестокой методике подготовки курсантов летной школы рассказывает фильм «Охота на единорога», снятый в 1989 году по повести В.Б. Туболева «Чужое небо». В фильме показано, как пленные советские летчики с ограниченным запасом топлива и без боеприпасов служат живыми мишенями.

Якутские сталинские соколы принимали активное участие во многих сражениях Великой Отечественной войны. История авиации Якутии, 100-летие которого отмечали в прошлом году, началась с полета самолета английского производства «Сопвич» над Зеленым лугом г. Якутска 8 октября 1925 года. Это событие поразило молодежь Якутии, и многие потянулись к небу, как сегодняшняя молодежь к дронам, робототехнике и искусственному интеллекту. С этого дня началось развитие авиации Якутии.

Вообще то, об аэроплане и авиации якутяне слышали еще

в начале XX века в 1910 году от ссыльного народовольца Ивана Фаддеевича Зубрицкого, отбывавшего наказание за революционную деятельность. 16 апреля 1915 года по Якутску распространился слух, что вечером над озером Сайсары будет летать вертолет, сконструированный И.Ф. Зубрицким. К сожалению, этот аппарат не смог подняться в небо. (В.И. Пестерев. Аэропланы над землей Саха (1925-1945) Книга 1. Изд-во «Бичик» Якутск, 1993 г.)

Первым военным летчиком из народа саха является уроженец села Кыыллаах Арыы Олексеевича Торговкина. В середине 20-х годов его как лучшего комсомольца направили на учебу в Москву, где он встретился с одним из первых русских авиаконструкторов М.Я. Гаккелем и под его влиянием поступил сначала в Ленинградскую авиашколу, затем в 1927 году окончил Борисоглебскую школу военных летчиков. Погиб 20 июня 1928 года под Харьковом при испытании нового самолета.

М.Я. Гаккель – внук плененного под Москвой французского офицера и отправленного в ссылку в Якутск, говорил о себе: «По крови я француз, якут и русский. Такая гремучая смесь горит почище керосину». Гаккель создал более десяти самолетов, является одним из первых русских летчиков-авиаконструкторов.

В 1934 году в г. Якутске открылся педагогический институт. В сентябре того же года, приехавший молодой преподаватель Ю.Г. Шафер вместе с инструктором-планеристом Л.Е. Шевченко открыли Планерную станцию, куда были набраны 14 планеристов. Среди них были будущие знаменитые летчики В.И. Кузьмин, А.Н. Ременникова, И.Д. Бельчук и другие.

6 мая 1936 года состоялся торжественный выпуск первых планеристов-инструкторов Осоавиахима, подготовленных Ю.Г. Шафером, Л.Е. Шевченко. Лучшие выпускники были

направлены на учебу в Ульяновскую объединенную школу пилотов и авиатехников Осоавиахима – 8 человек. В 30-е годы лучшие выпускники Якутской национальной военной школы направлялись на учебу в военные авиационные школы, училища. Из 800 выпускников офицеров-якутян ЯНВШ 28 стали авиаторами. В Алдане была создана Планерная станция, успешно работавшая под руководством Лакиза Л.Е. и Калинина В.П.

В 1938 году с прибытием выпускников Ульяновской объединенной школы пилотов и техников Осоавиахима в Якутске открыли Аэроклуб, работавший до 1940 года. В мае 1940 года Аэроклубе состоялся первый выпуск якутских пилотов самолета У-2 – 17 человек, авиатехников – 14 человек. Большинство выпускников аэроклуба в годы Великой Отечественной войны сражались в небе войны с асами Люфтваффе.

С закрытием Якутского Аэроклуба открыли Парашютно-планерный клуб под руководством Иосифа Максимовича Простакова. Инструктором работали И.Д. Бельчук и другие. С июля 1940 года по август 1945 года клубом было подготовлено 163 бойца-планериста и 239 бойцов-парашютистов. Большинство из них храбро защищали Отечество.

Из них стали Героями Советского Союза летчики, работавшие до войны в небе Якутии:

1. **Шаманов Иван Гаврильевич**, командир эскадрильи минно-торпедной бомбардировочной авиации дальнего действия – сбил 8 самолетов.

2. **Симаков Иван Николаевич**, командир звена авиационной дальнего действия.

3. **Парахин Ефим Данилович**, командир звена бомбардировочной авиации.

4. **Лорин Михаил Васильевич**, штурман минно-торпедной авиации.

5. **Асямов Сергей Александрович**, летчик-бомбардировщик.

6. **Сапожников Владимир Васильевич**, летчик-бомбардировщик.

Пять летчиков-якутян летали летчиками-истребителями. Они сбили:

– **Романов А.И.** из Алдана, выпускник Алданской планерной станции – 10 самолетов;

– **Карелин Николай Филиппович** из Намцев – 7 (12) самолетов;

– **Ядрихинский Дмитрий Лазаревич** из Чурапчи – 6 самолетов;

– **Байкалов Матвей Карлович**, сын К.К. Байкалова – 2 самолета;

– **Федоров Иван Афанасьевич**

из Хангаласского улуса – 2 самолета.

Таким образом, пять якутских сталинских соколов сбили 27 самолетов. С учетом восьми сбитых Шамановым И.Г. – 35 самолетов.

После войны в небе Якутии работали 45 летчиков-участников Великой Отечественной войны. Из них восемь летчиков сбили 64 самолета противника.

Всего пятнадцать летчиков-якутян – сталинских соколов сбили 99 асов Люфтваффе.

Летчик-штурмовик Ил-2 **Эверстов Иван Семенович** из Чурапчи в 1944 году погиб в Румынии.

Ядрихинский Дмитрий Лазаревич участвовал в двух самых кровопролитных сражениях Великой Отечественной войны – Курской и Сталинградской битвах, капитан 10-го истребительного авиакорпуса, выпускник Якутского Аэроклуба.

Дмитрий Лазаревич родился в 1916 г. в Хатылинском наслеге Чурапчинского района. Был членом ВЛКСМ, до призыва работал секретарем Якутского райкома ВЛКСМ. На фронт был призван 26 июня 1942 г. Погиб 26 декабря 1944 г. Захоронен в Венгрии. Награжден орденом Красной Звезды, медалью «За отвагу».

В годы Великой Отечественной войны 1941-1945 гг. якутянами собрано и сдано денежные средства на строительство эскадрильи самолетов «Комсомолец Аллах-Юня», «Медработник Якутии». «Советский полярник», «Советская потребкооперация».

Владимир Пестерев.

Хорсун буйун, ытыктанар учуутал

Дьыллар уонна дьоннор. Мугудай нэһилиэгиттэн төрүттээх буйун учуутал Николай Дьяконов туһунан ахтан ааһабыт

Николай Михайлович Дьяконов 1919 сыллаахха, ахсынньы 5 күнүгэр Алабар нэһилиэгэр Ньими алааска төрөөбүтэ. Сайылыктара – Булгуннах. Кэлин кини төрөөбүт алааһын Мугудай нэһилиэгэр холбообуттара. Былыргы саха ыалын сизиринэн, кинилэр дьизэ кэргэнгэ 20 оҕо төрөөбүтүттэн, кини оһоҕос түгэһинээҕи саамай кыра оҕолоро эбит. 1931 сыллаахха Мараалайы ситэтэ суох орто оскуолатыгар убайдарын кытта тэнгэ үөрэнэ барбыта, онно комсомолга киирбитэ.

Ураты сымнаҕас майгылаах, көрсүө-сэмэй, үчүгэйдик үөрэнэр эдэр киһи Дьокуускайга педтехникумга үөрэнэ кирибитэ. 1942 сыл, бэс ыйыгар үөрэбин бүтэрэн, дипломун тутуат, военкоматка тийэн, Ийэ дойдутун көмүскүү, баҕа өртүнэн фронтка барарга тылламмыта.

Саппаас чааһы, эписсиэрдэр оскулаларын аһан, старшай сержант званиелаах сэриигэ аттамыта. Онно 4-с артиллерийской корпус, 5-с стрелковой дивизия, 104-с артиллерийской стрелковой полка састаабыгар сэриилэспитэ. Кэлин ол корпус 106, 664 стрелковой полкаларыгар сулуспалаабыта. 12-с мотострелковой биригээдээ сылдьан, 1943 сылтан саҕалаан, Орловская, Брянская, Черниговская, Гомельская уобаластары унуордаан, Днепр өрүһү туораабыта.

Улахан уола Михаил Николаевич ахтытыттан: «Днепр өрүһү туорааһын сэриитигэр кыттыбыта маньык. Кинилэр чаастара өрүс ханас өттүгэр кэлиитигэр, биһиэннэрэ ньиэмэстэр баар өрүс унга өттүгэр плацдарм бэлэмнээбитэр. Онно киһэ унуор туораан, сарсын кимэн кириигэ кытыахтаахтар эбит. Минометнай расчетка – сэттэ киһиэхэ, икки толору таһаастаах тэлиэхэлээх акка болуот огостон бүтүүлэрин саҕана, харагаран хаалбыт. Аны эбиитин, туораан истэхтэринэ, туман түспүт. Өр баҕайы эрдэн айаннаабыттар да, унуоргуну булбаттар үһү. Арай, өрүһү курдаттыы тардыллыбыт треска тыһынан бааллан олоор смиршэргэ тийиэн иннибитэр. Анараа дьон кыһырыбыттар аҕай үһү: “Тоҕо манна кэлигит?! Плацдарм манан бүтэр! Куотаары гынабыт дуо?! Түргэнник троһунан тардынан, тахсан оннугутун була охсун!” – диэн күргүйдээбиттэр. Инньэ гынан унуор туораан, им балайга түүнү быһа хастан, минометтары туруоран, аттарын кистээн, халлаан сырдыта эрэ, сэрэйэ былаан, сыалларын туруоруммуттар. Сарсыарда сир титири түһээт, сэри сааламмыт. Кинилэр эмиэ ытыалаан барбыттар. Аттыларыгар баар пехоталар ону истэн үөрбүттэр аҕай. Тута сүүрэн кэлэн, өстөөх ханан баарын көрдөрөн биэрбиттэр. Миномет турар окуопатыгар

Кыайыы 25 сылыгар Москваҕа Чурапчы дэлгээссийэтин илдьэ бара сылдьан.

Үөрэппит оҕолорун кытта.

түөрт киһи – биир иитээччи, биир биэрээччи, икки миинэ бэлэмнээччи (снаряд төрдүгэр төһө ыраах көтөрүттэн тутулуктаах хас да мөһөччүк баар) бааллар үһү. Аҕам томтор үрдүттэн бинокулунан көрөн, наводкатын кумааҕыга суруйан, биир саллаатынан ытан иһэр үһү. Өссө биир саллаат үөһэттэн аллара миинэни биэрэр. Ол курдук, балай да ытыалаабыттары кэнниттэн, биир түгэнгэ миномету иитээчилэрэ угуллубут миинэлэрэ көтө илигинэ, үрдүгэр өссө атын миинэни укпунт. Миномет эстэн, окуопа иһигэр туох да хаалбатах.

Ити кыргыһы түмүгэр плацдарм кэнгээн, биһиги сэриилэрбит бары өрүһү туораабыттар. Плацдармга хорсундук сэриилэспит саллааттары наҕараадалааһын буолбут. Арай, били, аттыларыгар кирибит атын чаас пехоталара командованиега “бу минометнай расчёт олус көмөлөөх буолбута, онон кинилэр наҕараадалаан” диэн көрдөһүү түһэрбиттэр. Командова-

ние “расчёттан биир киһини геройга түһэрин” диэбиттэр. Аҕам ордубут икки саллаатынаан сүбэлэһэн баран, наҕарааданы 40-уттан тахсыбыт аҕам саастаах, 11 оҕолоох киһиэхэ, иитээччигэ (заряжающийга) биэрэргэ быһаарбыттар. Тоҕо диэтэххэ, Геройга анаан улахан биэнсийэ кини тулааһа хаалбыт дьизэ кэргэнигэр көмөлөөх буолуо диэн санааттан оннук быһаарыһыны ылыммыттар. Представлениены ыстаапка илдьибитин көрөн, ааҕан баран сонньуйбуттар үһү. Кэлин тоҕо сонньуйбуттары атын дьонтон ыйыппытын, “Эн кэннэнттэн кэлэйбиттэр. Оччо үлүгэр тулааһахтарга көмөлөһөн баҕарбыт буоллахтарына, Герой аатын – бэйэҕэ, биэнсийэни оҕолорго анатыахтарын”, -- диэн күлүү гыммыттар. Ол эрэри кини ону хаһан да кэмсиммэт этэ: “Алҕаска, түгэниэн туһаммыт туох үчүгэйдээх буолуой”, - диэрэ. Хата, ол оннугар, ханнык эрэ сырыыга “Хорсунун иһин” мэтээлэ сүппүтүн аһыйара.

замполит салайбыт. Таанка ойоһонунан сүүрэн истэбинэ, туох эрэ көхсүгэр саайбытыгар, умса баран түспүт. Онтуката өстөөх пулеметун улахан калибрдаах буулдьата таанка башнятыгар түһэн, рикошеттаан, сүгэн иһэрили пулеметун төгүрүк диискэтин кырытыттан тэйэн, ханас көхсүн хараҕар сааллыбыт. Тимиргэ охсуллан кытарбыт, уоҕа мөлтөөбүт буулдьа сүрэгин хорук тымырдарын быһыһынан кириэн, инники икки ойоҕос унуоҕар кыбыллан хаалбыт. Тири анныгар бөлтөйө сыл-дьар үһү. Инньэ гынан, иһирдэ хаана улахан-нык тохтубатах. Биһиэннэрэ бу сырыыга үрдэли ылбыттар. Эвакопунга бааһырыбыттары илдьэллэрин кэтэһэн, аҕам маска өйөнөн ололорбут, өйүн сүтэрбэтэх. Бэйэтэ да аргыһы сатыы барыах курдук санаммытын, санитар икки саллааты көмөҕө анаабыт. Эвакопуннара – үс этээстээх, сиргэ тимирэн турар бетонунан оңоһуллубут

ньиэмэс дзота үһү. Пружиналаах тимир оронно сытыарбыттар. Кинини аҕалбыт икки саллаат табахтаан баран, төһүнөхпүт диэн, “козья ножка” диэн сүүнэ самокрутканы эриммитэр. Уонна бириэмэлэрин аһаран, буруолуу олоорохтообуттар, кимэн кирии бүтэ илик эбит. Аҕам “сэри кэмигэр дьылба аналлыттан куопаккын” диэрэ. Ол эрэри, харса-хабыра суох быһыһылананы эбэтэр куттанан, саһа сатааһын ордук-оху туттунуу төрдө буолан, үксүгэр, туһата суох быстах өлүүгэ тиэрдэр үһү. “Бара турар кыргыһы тэтимигэр сөп түбэһэр турукка кириэн, хайдах тыһынаах хаалар туһунан уһуну-киһи толкуйдаабакка, оңоһуллуохтаабы толорон истэххэ, дьэ, тыһынаах хаалыахха сөп”, – диэрэ».

Ити хорсун быһыһытын иһин, Николай Михайлович Дьяконов Албан Аат уордьан III-с истиэпэнинэн наҕараадалааммыта. 1945 сыллаахха, күлүн тутарга бааһырыһынан сибээстээн, салгыы сэриилэһэр кыага суох буолан, демобилизацияламмыт.

Николай Михайлович туһунан Д.Д.Избеков “Якутине в боях за Родину” кинигэтигэр бу курдук суруллубут: “Южнее деревни Панской, под городом Мало-Архангельском, отражал атаки миномётчик Николай Михайлович Дьяконов. Его 120 мм миномет без промаха сражал врага.” Кини туһунан өссө “Мугудай нэһилиэгэ”, “Чурапчы буйун учууталлара”, И.М.Павлов “Албан ааттара өлбөөдүйбэт” диэн кинигэтигэр суруллубута.

Николай Михайлович аата Кыайыы мемориалларыгар – Чурапчыга военкомат томторугар, Кыайыы болуоссатын стелатыгар, Мугудайга кулууп, Дьокуускай куоракка “Вечный огонь” таһыгар көмүс буукубанан суруллубут.

Николай Михайлович – үтүө майгылаах, сэмэй, дьон барыта ытыктыыр учуутала этэ. Булун, Нам, Чурапчы оройуоннарыгар оскуола дириэктэринэн, история учууталынан 28 сыл устата үлэлээбит. Мугудай оскуолатын туттарбыт, мусуойу тэрийбит.

Булчут, балыксыт буолан, чугас ыалларын, аймахтарын баай байанай бэрситит булбуттан, көмүс хатырыктаабыттан куруук бэрсэр, күндүлүүр үтүө үгэстээҕэ, ону чугас дьонно истин махталынан ахталлар. Улахан кылаас оҕолорун балыктата илдьэ барарын туһунан билгин да иһирэхтик саныылар.

Үөрэнээччилэрэ диригиник ытыктыыр учууталларын туһунан үтүө эрэ тылларынан ахталлар. Сымнаҕас эрэри, ирдэбиллээх, уроук тиэмэтин киһи умнубат гына өйдөтөр ураты дьобурдаах эбит. Сэри туһунан кэпсэтинни сөбүлээбэт этэ дириллэр.

Римма Корякина.

Айар аргыс

Улуу Кыайыыны хоһооммутунан хоһуйабыт

МИН ЭНЭМ

(Ырыа буолбут хоһоон)

Бүгүн – Улуу Кыайыы күнэ,
Бүгүн – үөрүү-көтүү күнэ,
Хааннаах сэрии бүппүт күнэ,
Дьоллоох олох кэлбит күнэ.
хос ырыата:
Мин эһэм,
Мин эһэм –
Хорсун буйун,
Уот сэрии,
Уот сэрии
Биир саллаата,
Өстөөгү өһөрөн кыргыспыта,
Кыайыы күнүн аҕалбыта.
Кини түөһэ уордьан, мэтээл,
Күн уотугар килбэнгиир,
Норуот халыг сүүрүгэр
Тэбис-тэнгэ үктээн ааһар.
Бүгүн – Улуу Кыайыы күнэ,
Бүгүн – үөрүү-көтүү күнэ,
Хааннаах сэрии бүппүт күнэ,
Дьоллоох олох кэлбит күнэ.

Дмитрий Федоров – Оһуохай Уола.

КЭХТИБЭТ ПОЛКА

Кэхтибэт полка ньыгыл кэккэтигэр
Санаабыт – саҕахтаах, тилэхпит – тирэхтээх,
Сарсынҥы олохпут кэскилин иннигэр
Хас биирбит куолаһын биэриэхтээх!
Дойдубут былаабын халлаанга күөрэтэн,
Долгуйар долгуннуу хаамабыт,
Күргүөмнээх хардыынан өйдөнөр тыл этэн,
Уот буурҕа кэмнэрин ахтыһан ааһабыт.
Кытыастар толоонго охтубут буйуттар,
Кыайыылаах-хотуулаах эргиллэн
кэлбиттэр –
Саастаах дьон, кыргыттар, уолаттар
Бу ньыгыл кэккэбэ бары биир эбиттэр!
Биир санаа баһыйар бу долгун кэккэбэ –
Дьолбут баар – Эйэбэ, Эйэбэ, Эйэбэ!
Сэриини утары бу курдук турдахха,
Саргылаах сарсыммыт хайаан да кэлиэбэ!
Кэхтибэт полка ньыгыл кэккэтигэр
Санаабыт – саҕахтаах, тилэхпит – тирэхтээх,
Сарсынҥы олохпут кэскилин иннигэр
Хас биирбит куолаһын биэриэхтээх!

Вячеслав Хон

СЭРИИ СЫЛЫН ОБОТУГАР ...

Мин ийэм бу орто дойдуга
Биир үйэ чиэстээхтик олордо,
Ол гынан, көр, «сэрии» диэн тылтан
Санныыаран, сүөм түһэр буолара.
Дойдубут олобун аймаабыт
Сэрии, сут сылларын ахтара,
Ол ааспыт кэм кэрдийи туһунан
Бу манньк биһиэхэ кэпсиирэ:
“Дьахталлар, оҕолор мунҥаахтар
Утуйар уубутун умнаммыт,
Барыта бу Кыайыы туһа диэн
Мас мастыы, от охсо барарбыт.
Туос аччык сылдыаммыт даҕаны
Үгсэргээн аймаммат этибит,
Кутуйах хаһааһын буламмыт,
Ол онтон үссэнэр буоларбыт...
Хоргуйан, дыгдайан өлбүттэн
Куттаммат да буолан хааларбыт,
Бу манньк буолуохтаах дии санаан,
Үлэлээн күммүтүн барыырбыт.
Оҕо саас диэн баарын таайбакка,
Эмискэ “улаатан” хаалбыппыт,
Сөтүөнү, оонньууну билбэккэ,
Боччумнаах “колхуостаах” буолбуппут.
Инники кирбииттэн күн ахсын
Үс муннук суругу күүтэрбит,
Дьон бары биир сиргэ мустаммыт
Сонуну доргуччу аагарбыт...
Кутурҕан суруктан хараастан,
Аар хатыг бэл, ытыыр курдуга,

Сэбирдэх суугунун быһынан
Уоскутар тыллары этэрэ...
Кыайыыны күннэтэ уһансан,
Барытын тулуйан кэлбиппит,
Дойдубут былаабын анныгар
Биир ньыгыл сомого буолбуппут!
Ол иһин өстөөгү самнаран,
Эйэлээх ологу туттаһпыт—
Үөрүүлээх оһуохай үгүлүлээн
Үрүг күн ойорун көрдөхпүт!”

Светлана Габышева-Егорова-Тулуйхаана

КЫАЙЫЫ КҮНҮН УҤАНСЫБЫТТАРГА

Умнумуоһа, сүгүрүйүөххэ үйэлэргэ,
Охтубут, сиртибэ буолбуттарга –
Эйэлээх,
Сирдээх,
Суобастаах,
Чизһинэй,
Олох туһугар охсуппуттарга...

Ол ыра санаа тэпсилиннэ, абакка!
Ону кинилэр билбэттэр, билбэтиннэр –
ыраас дууһалара аймамматын,
тэпсиллибит ыралара сиксиллибэтин,
Сир Ийэ барахсан
Ону биллэрэ соруммат,
Күөх чээлинэн
Кууһа сатаан уоскутар!

Дууһа айманар, ытыыр,
Харах уутунан сууна ырааһыар,
Ыраас тыллары сыымайдыы талар –
Кинилэри уоскутардыы, соруна сатаан,
Кинилэргэ аныгы олох дьиикэй

түрүлүнэ
хайдах эмэ тийибэтэр ханнык,
тугу да, кыратык бу
Сипсийбэтэ буоллар!

Сыттыннар, уоскуланньык
үйэлээх олохторугар,
Сир Ийэ эйэргии, биэбэйдии кистээтин,
ыраас бэйэлээх барахсаттары –
туруу үлэнэн хатарыллыбыт буйуттары!

Гавриил Адамов-Сайдам

ЭНЭМ САНЫЫР СЭРИИНИ...

Аҕа Дойду сэриитин
Ааспыт, бэтэрээн эһэм
Кыайыы күнүгэр чуумпуран,
Курутуян олороро...
Сүһүөбүнэн бөлтөйбүт,
Тарбахтарын имэринэн,
Кэпсээн-ипсээн, үгүс сэхэн,
Бу күнэргэ тохтуура...
Саныыр кини тохсус маайга
Сэрии уоттаах күннэрин,
Өлүү-сүтүү, аймалҕан,
Фашист кимэр кэмнэрин.
Бүлүмүөччүк диэн ааттаах
Саллаат буолбут түгэнин,
Буулдьанан силлиэ-ардах
Субулла ытылларын...
Саныыр, үгүс табаарыһа
Ол хонууга хаалбытын,
Ыра буолбут санаалара
Хаһан даҕаны туолбатын...
Снаряд эстэр чыпчылҕанга
Окуопаҕа сыппытын,
Хоту Дойду ахтылҕана
Сүрэхин ытырбытын...
Саныыр Дьоппуон сэриитигэр
Кыайыыны уһансыбытын,
Маньчжурия хайатыгар
Өстөөгү кыдыйбытын...
Кыайыы өрөгөй күнүн
Харах уулаах көрсүбүтүн,
Үөрүү-көтүү үктэллээх
Алааһыгар төннүбүтүн...
Эһэм саныыр сэриини...
Танараҕа үгэр

Хаһан да хатыламматын,
Харабар хаалбыт үлүгэр...

Светлана Андреева-
Маайа Сизэнэ

КЫАЙЫЫНЫ ҮЙЭ-СААС УРУЙДУО!

Кыайыыбыт күнүн көрсөбүт,
Кытарар былаабы күөрэтэн.
Кыайыылаах буйун саллааттар,
Күн бүгүн, бу манна кэлбэттэр...
Кырыктаах уот сэрии кутаата
Кыайыынан-хотуунан бүппүтэ.
Кэмнэммэт кэмэ суох ыар сүтүк
Кэнэбэс бар-дьоммут туһугар.
Кинилэр – өрүүтүн тыыннаахтар,
Киэн тутта ааттыбыт ааттарын,
Көнгүлү, эйэни аҕалбыт
Көлүөнэ дьонугар махтана.
Кыайыыбыт күнүн куруутун,
Кыайыы былааҕа арыаллыа.
Кыһыл сулуһа күндээрэ,
Кыайыыны үйэ - саас уруйдуо!

Татыана уола Баһылай-Василий
ПермяковААСПЫТТАР ОЛ СЫЛЛАР, ЫАРАХАН
ДА КЭМНЭР...

Өрбөххө сууламмыт кыракый киһичээн
Хапсыһа халбыйбыт эмиийи соппойор
Аат эрэ харата таммалыыр илгэ үүт
Тамаҕы ханнарбат, аччыгы аһарбат...
Нөрүйэн олорор ийэтин сирэйин,
Өрбөхтөн харахтар болҕойо көрөллөр.
Кыракый сүрэхчээн сэрэйэр кутунан
Аан дойду айманар-алдьархай турбутун:
Уот кутаа сэриигэ дойдутун көмүскээн,
Аҕата барахсан кэлбэттии барбытын,
Сут-кураан сатыылаан, ийэтэ эрэйдээх
Аан тири сабыытын ас гынан ыстыырын...
...Ааспыттар ол сыллар, ыарахан да кэмнэр...
Өстөөгү өһөрөн, өрөгөй үөрүүтэ –
Болуоссат ньиргийэр, ураатаан хаһыы-
тыыр!
Уот кыһыл төлөннөөх сибэкки дьөрбөлөөх
Ааспыт саанахтыыр сэрии сылларын
оҕото.

Барвара Семенова-
Байбаралаах Балбаара

КЫАЙЫЫБЫТ ТУҤУГАР

Ааһаллар сыл-хонук түргэнник,
Ийэ сир баастара оһоллор.
Кыайыыны ситиспит буйуннар
Улуукан параакка кытталлар.
Ньиргизэрдээх сэрии тыастарын
Кыайыыбыт ураата солбуйар.
Бэтэрээн буйуннар хаамсаллар,
Эдэрдийи кинилэр тутталлар.
Харахпыт ууланан көрөбүт,
Кыайыыбыт улуукан үөрүүтүн.
Өстөөгү эһиги кыайбыккыт,
Бойобуой бэтэрээн доботтор!
Барыбыт сүһүөххэ тураммыт,
Махтанан илиини уунабыт,
Төбөнү төгкөтөн турабыт,
Уруйдуу, эйигин көрсөбүт.

Елизавета Сивцева-Күндэйэ

СЭРИИ ЫАР ТЫЫНА

Уодаһыннаах өстөөхтөн
Аҕа дойдуларын көмүскүү,
Аттаммытара тус арҕаа
Аҕаларбыт, эһэлэрбит.

Сэрии ыар тыына сатараан,
Сут-кураан дьыл сатыылаан,

Аас-туор кырыымчык олох
Аймаабыта ыал олобун.

Аччыктааһын, хоргуйуу
Ыалы ыалынан эспитэ.
Дьулаан сыллар бүрүүкээн,
Дьон сыратын быспыта.

Уоттаах сэрии толоонугар
Ууну-уоту ортотунан,
Улуу Кыайыыга дьулуһар
Эрэллэрин сүтэрбэккэ,

Буулдьа, буорах аннынан
Дойдуларын көмүскээн,
Хорсун-хоодуот буйуттар
Хорсуннуу кимэллэрэ.

Дьоллоох олох туһугар
Олохторун толук ууран,
Охтоллоро сорохтор
Сэрии уоттаах толоонугар.

Аҕаларбыт, эһэлэрбит
Уһансыбыт кыайыыларын
Көлүөнэттэн көлүөнэбэ
Тиэрдэн иһэр иэстээхпит.

Улуу Кыайыы күнүн көрсө,
Өрөгөйдүө дьон-норуот.
Аалай кыһыл былаахтаах
"Ураа" хаһыы ньиргийиэ!

Наталья Сергеева-Аана Кыһыһа

БҮГҮН – КЫАЙЫЫ КҮНЭ

Үрүг халлаанга
Үрүмэччи манган
Эйэ холуубун көтүтэ,
Муһунубут болуоссакка.

Астыйбыт баттахтаах
Аҕам саастаахтар
Саныыллар ол кэмнэри
Санныйа, санаарҕыы.

Эбэм кэтэхэрэ уолчаанын –
Эрэнэрэ эргиллиэ диэн,
Эдэркээн доҕоро күүтэрэ
Эллээнгэ кириэн көрсөөрү.

Эргиллибэтин, ол кэмнэр
Эйэлээх олох чэчирээтин!
Эдэр көлүөнэбит билбэтин,
Энчирээбэтин, кэскилбит!

Кыайыыны уһансыбыт дьоммутугар
Сүгүрүйэбит, махтанабыт.
Сирдээҕи ологу уһансыбыт
Дьоруой буйуунга.

Евдокия Катакова-Чэлгийэ

КЫАЙЫЫ ЛИЭНТЭТЭ

Кыһыл лиэнтэ суолтата—
Кыһыар былаах сорҕото,
Ким да мэлдьэспэт ону,
Көрбөттөр даҕаны өрүүтүн.
Кыайыы сыранан кэлбитин,
Кыргыс кыа-хаан тохтуулаах,
Көнгүл олох кэскилин иннигэр,
Киһи аймах олобун туһугар.
Кыайыыны аҕалбыт дьоннорбут,
Көмүс ааттарын суруйуохпут,
Кэриэстээн хаалларыахпыт үйэлэргэ,
Кэлэр кэнчээри көлүөнэбэ.
Кыһыл лиэнтэ тэлимниэбэ,
Ким да умнуллубат сүрэххэ,
Туох да умнуллубат биһиэхэ,
Төһөнүбэтин, ол өлүү сэриитэ!

Степан Кожуров-Ыстапаан Таастаах

Салгыыта бэчээттэниэ.

Күн-дьыл туруга

Ыам ыйа – саас саамай мунутуур кэмэ
Күн Иэйэхсит - Ийэ хотун ыйа

Ыам ыйын – сэтинньи ый батыһар.

Ыам ыйа — Салама ыйа. Айыыһыт түһэр кэмэ. Сахалар айылҕаба сүгүрүйэн, араас туому толороллор. Ыам ыйа — саас саамай мунутуур кэмэ.

Сайын сабаланаар. Иэйэхсит хотун түһэр. Кини сылаас тыына буорга, ууга, салгынгна инэр. Киһини амарах, эйэбэс онгорор, бары куһаҕантан арчылыыр. Иэйэхсит кири-хоҕу сөбүлээбэт. Иэйэхсит – дьахтар таһарата. Кини аһаҕас майгылаах. Эйэбэс, амарах, өл. Иэйэхсит кэллэбинэ, от-мас көбөрөр, ас-үөл дэлэйэр. Иэйэхсит киһини бары куһаҕантан сэрэтэр, арангаччылыыр. Иэйэхсит киһиэхэ сүөһү көрөөччү, булчут, үүнэрээччи, эмчит идэлэри биэрэр.

Бу кэмгэ сир сир айыы оҕо аймах, улахан дьон, кырдыабастар мустан, самаан сайыны көрсөр үтүө үгэни салҕаан, сири-дойдуну аһаталлар, үөһээ айыылартан алгыс түһэрэн көрдөһөллөр.

Саха киһитэ бэйэтин сааһыгар "өссө биир хаары уулардым" диэн биир сааһы эбэн, биир сыл эбиллибитин айылҕа

сылын кытта ситимнээн өйдүүр. Ол иһин, саҕа сыл кэлбитинэн, ыраастанар туом толорор. Айылҕаба тахсан ыраастанар. Ол иһин Саҕа сылы көрсө, ыам ыйыгар ыраастаналлар эбит. Ыраастанар ый – Ыам ыйа. Иэйэхсит киһиэхэ кириэр ааннаах. Ол аан – киһи аһыыр этэ. Айылҕа киһи нөҕүө аһа турар сирэ. Кирибит аһан иһиэхтээх. Киһи оччогуна ыраас, чэгиэн, ама, этэнгэ буолан, айылҕа ситимигэр кириэр, сайдар-үүнэр, арыллар, айар.

Ыам ыйын билгэтэ

Ыам ыйын 6 күнэ — Дьөгүөрэйэп. Бастагы кус кэлэр. От бытыгырыыр, сүөһү уос-таан аһыыр.

Ыам ыйын 8 күнэ — ырыаһыт чыычаахтар тоҕо анһан көтөн кэлэр кэмнэрэ.

Ыам ыйын 12 күнэ — хаһыт түһүөн сөп.

Ыам ыйын 13 күнэ — киэһэлик ичигэс, уу чуумпу, онтон сулустаах түүн буоллабына, ардаҕа суох сайыны күүт.

Ыам ыйын 14 күнэ — Дьэрэмэйэп күнэ. Бу күн үчүгэй буоллабына — күһүнэ өлгөм үүнүүлээх, хабыс күн буоллабына, кыһына

— тымныы.

Ыам ыйын 19 күнэ — бастагы сиик түһэр. Сиигэ элбэх буоллабына, күһүн элбэх оҕуру-суну хомуйуон.

Ыам ыйын 22 күнэ — сааскы Ньюкулун. Кэбэ этэр, сүөһү мэхчийэн аһыыр. Сайын-ны хонук сабаланаар.

Ыам ыйын 26 күнэ — Ыам кумаара түһэр. Хортуоппуйу олордоллор.

Ыам ыйын 28 күнэ — сылаас күн буоллабына, сайыны быһа сылаас буолар. Ый туолуута. Сайылыкка көһөр ый.

Ыам ыйын 28 күнүттэн бэс ыйын 4 күнүгэр диэри — ыам собото.

Быйылгы сааспыт урукку сыллартан биллэрдик эрдэлээн сылайда. Илин Энээр, Киин, Соҕуруулуу - Арҕаа, Нерюнгри уонна Бүлүү, Мииринэй энээр улуустары хабаан, кэнники күннэргэ хаарбытын күүскэ ытан эрэр. Быйыл сылын батыһан, өрүстэрбит арыый да эрдэ барыһылар. Ол курдук, ыам ыйын саҕатыгар Ленскэй оройуонугар мууспунт хамсыгы, онтон ыам ыйын ортотун диэки Өлүөхүмэ, Хангалас, Нам, Дьоккуускай куоракка муус устуоҕа, уу кэлиитэ бу улуустарга урукку сыллар орто көрдөрүүлэрин курдук буолуохтара. Алдан, Амма, Бүлүү өрүстэрэ Кыайы күнүн кэнниттэн хамсаабытынан барыахтара. Быйыл Алдан энээр хаара халын буолан, Алдан-

на, Аммаҕа уу кэлиитэ күүстээх буолуоҕа. Муус харар түгэнигэр кутталы үөскэтиэхтэрэ диэн эрдэттэн сэрэтэбит.

Ыам ыйа сабаланыабыттан, барыта сылаас күннэр тураллар, онон сирбит-дойдубут эрдэ көбөрөн, уйгу-быйан сайын кэлэри турар.

ИЛИН ЭНЭЭР УЛУУСТАРГА:

Быйыл ыам ыйа илин энээр үгүс улуустарыгар, былырыннгыга тэҥнээтэххэ, балай да сылаас буолара сабаҕаланаар. Ыам ыйа үгүс улуустарга I дэкээдэбэ түүнүгү да, күнүскү да өттүгэр күүскэ сылайан, хаарбытын эмискэ ытан, өрүстэр, күөллэр эрдэ сайҕаныһылар.

Сөҕүүлэрэ манньк буолууһу:

I дэкээдэбэ — I күн ардыыр; II дэкээдэбэ — 4 күн ардыыр; III дэкээдэбэ — 4 күн ардыыр;

Бу ый I дэкээдэтэ, урукку сылларга тэҥнээтэххэ, түүнү да, күнүгү да тымныы — күнүс +12C+8C кыраадыс сылаас, түүнүс +3C+1C. II дэкээдэ күнүс +14C+10C кыраадыс сылаас, түүнүс +7C+5C кыраадыс сылаас.

III дэкээдэ күнүс да, түүн да биллэрдик сылайар. Күнүс +19C+16C кыраадыс сылаас, түүн +11C+8C кыраадыс сылаас буолууһу.

Тускул.

БИЛЛЭРИИ / ОБЪЯВЛЕНИЕ

► "Кыталык" кулууп 55-тан үөһээ саастаах эр дьону уонна 50-тан үөһээ саастаах кэрэ аҥаардары түмэр.

Билингги кэмгэ санаабытын түһэрбэккэ, олоххут аргыһын булан, өйөһөн-өйдөһөн олоҕорго, инникигэ эрэллээх кырдыар сааскытыгар чэй исиһэр киһигитин көрсүң, иллээх, дьоллоох олоххо тардыһың.

Билсиги киэһэлэрэ Тааттаба, Чурапчыга, Мэнэ Хангаласка ытыллыахтара.

Билсэр тел: 89141000973

КУТУРБАН

Чурапчы нэһилиэгин олохтооҕо, күндү кэргэним, аҕабыт, эһэбит

ЭВЕРСТОВ Гаврил Гаврильевич

бу дьыл, ыам ыйын 1 күнүгэр уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытын билэр дьонугар, чугас аймахтарыгар диригник кутуруйан туран иһитиннэрбит.

Кэргэнэ, оҕолоро, сизиннэрэ.

Өр кэмнэргэ бииргэ үлэлээбит кэллиэгэбит

СОБАКИНА Мария Васильевна

уһун ыарахан ыарыыттан олохтон туораабытынан, оҕолоругар, бииргэ төрөөбүттэригэр, аймахтарыгар дириг кутурбаммытын тиздэбит.

В.С.Яковлев-Далан аатынан Кытаанах орто оскуолатын кэлэктиибэ.

Инфографика

Инфографика интэриниэт ситимиттэн ылылынна. <https://fiesta-2000.com/plakati-po-ohrane-truda-i-tehnike-bezopasnosti/>
PLAKAT-BEREGITE-LES-OT-POZHARA

"САНА ОЛОХ"
хаһыат

Кытаабынай
эрэдэктэр
ГОРОХОВА
Людмила
Владимировна

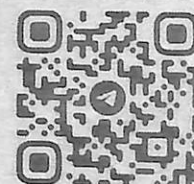
Тэриитэччилэр: СӨ Бырабылгалыстыбата, Саха Өрөспүүбүлүкэтин "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэриитэчтэ.
Таһаарааччы: СӨ "Сахабэчээт" ГАУ
Таһаарааччы аадырыһа: 677000, Дьоккуускай к., Орджоникидзе уул. 31, 124 каб. тел./факс: (411-2) 34-39-17 e-mail: sakhabecheat@mail.ru. Российскай Федерация Роскомнадзор СӨ салаататыгар 2020 с. бэс ыйын 3 күнүгэр регистрацияламмыт нүмүрү — ПИ №ТУ14-00559.

Эрдээксийтэ аадырыһа: 678670, Чурапчы сэл., П.Пинигин аат. уул., 26 а. Төлөпүүннэрбит: эрдээктэр — 41-332, отделлар — 41-265. E-mail: sanaoloh@mail.ru, сайт: sanaoloh.ru, telegram: @sanaoloh

Ааптар суругар этилэр санаа редакция позициятыгар мэлдьи сөп түбөһөр буолбаһа. Сурукка ыйылылар чаччылар кырдыктаахтарыгар эппиитини ааптар тус бэйэтэ сүтэр.

Индекс: ПИ964. Бэчээккэ сакаас № 17 (12047). Кээмэйэ 2 б.л. Ахсаана 770. Хаһыат сыаната 26 солк. Хаһыат нэдиэлэбэ биридэ: бээтинсэбэ тахсар.

Хаһыат 07.05.2026 с. бэчээккэ бэрилиннэ, 08.05.2026 с. табыста. "Сахабэчээт" Судаарыстыбаннай автономнай тэриитэтин "Сана олох" хаһыат эрдээксийитигэр бэчээттэннэ.

@SANAOLOH